

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. Ю. Єрмаков, доктор економічних наук, професор
О. О. Лайко, аспірант*

Викладено підходи до методології формування стратегій сільськогосподарських підприємств. На основі результатів рейтингової оцінки господарюючих суб'єктів Житомирської області, за ресурсним забезпеченням, ефективністю використання ресурсів та результативністю ведення виробничо-господарської діяльності визначено стратегії подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону.

Методологія, стратегія розвитку, стратегічний аналіз, рейтингова оцінка, ресурсне забезпечення, використання ресурсів, ефективність виробничо-господарської діяльності.

Найважливішою проблемою для будь-якого підприємства, що функціонує у ринкових умовах господарювання, як відомо, є забезпечення його виживання та подальшого економічного розвитку в перспективі. Отже, постановка цілей, розробка оптимального набору стратегій довгострокового економічного розвитку нині є основним завданням для сільськогосподарських підприємств. Це ж, у свою чергу, потребує опрацювання відповідних методологічних підходів щодо формування стратегій розвитку господарюючих аграрних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у розробку теоретико-методологічних та прикладних аспектів проблеми формування стратегій розвитку господарюючих суб'єктів, зокрема і сільськогосподарських підприємств, зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Адізес, В. Я. Амбросов, І. Ансофф, Р. Акофф, М. Армстронг, С. С. Бакай, М. О. Бєседін, О. Д. Гудзинський, Р. Л. Дафт, С. І. Дем'яненко, Й. С. Завадський, І. І. Лукінов, В. Я. Месель-Веселяк, В. М. Нелєп, О. В. Олійник, О. М. Онищенко, В. І. Перебийніс, М. Портер, П. Т. Саблук, Р. А. Фатхутдінов, О. О. Школьний, О. М. Шпичак, О. В. Шубравська, В. В. Юрчишин та ін. Проте плінність умов ринкового господарювання для економічних суб'єктів в аграрному середовищі України потребує подальшого дослідження даної проблеми.

Мета дослідження – опрацювання методологічних підходів щодо формування стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств Житомирської області на основі рейтингової оцінки їх виробничо-господарської діяльності.

*Науковий керівник - доктор економічних наук, професор О. Ю. Єрмаков

© О. Ю. Єрмаков, О. О. Лайко, 2014

Виклад основного матеріалу. Винятково важливе значення для підвищення ефективності виробничої діяльності та забезпечення на цій основі економічного зростання сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах господарювання має запровадження та реалізація стратегій розвитку. Це й свідчить про необхідність проведення досліджень щодо формування методологічних засад стратегій економічного розвитку сільськогосподарських підприємств.

У нашому розумінні методологія формування стратегій економічного розвитку являє собою упорядковану систему загальнометодологічних і загальнонаукових методів пізнання та специфічної методології. Її теоретико-методологічна підсистема включає такі структурні елементи: теорію та методологію соціально-економічних наук; загальнонаукову методологію, локальну методологію формування стратегій економічного розвитку господарюючих суб'єктів.

В основу першого структурного елемента покладено теорію пізнання, діалектики й теорію функціонування ринкової економіки.

Другий структурний елемент формування стратегій включає в себе систему загальнонаукових методів, таких як: аналіз та синтез, наукового спостереження, дедукції та індукції, традиції, аналогії, симбіоз історичного та логічного, моделювання соціально-економічних процесів, перехід від абстрактного до конкретного.

Третій структурний елемент базується на сукупності принципів і способів організації практичної діяльності, пов'язаної з розробкою прогнозів, планів, програм розвитку системи.

Отже, можна зробити висновок, що методологія формування стратегій економічного розвитку є органічне поєднання логіки розробки стратегічних планів, програм, проектів, специфічних методологічних принципів та підходів, системи показників, а також системи методів складання та обґрунтування оптимальності прогнозних і планових показників господарюючих суб'єктів.

З огляду на зазначене вище, важливим завданням для керівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств є оцінювання рівня ресурсного й технічного забезпечення аграрного виробництва відповідно до ринкових факторів впливу, формування та реалізації заходів поліпшення виробничо-господарської діяльності. Оцінку рівня ресурсно-технічного забезпечення необхідно здійснювати за допомогою фактичних показників, порівнюючи їх із динамікою розвитку сільськогосподарських підприємств. Для детального аналізу ресурсно-технічного забезпечення здійснюють рейтингову оцінку виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств області. Рейтингова оцінка дає змогу визначити ефективність ведення виробничо-господарської діяльності, порівняти значення інших суб'єктів господарювання та визначити загальний рівень економічного розвитку.

Така система оцінки є ефективною, оскільки дозволяє визначити місце району серед інших районів досліджуваної області, оцінити рівень їх розвитку та стимулювати підприємства районів із гіршими показниками

до підвищення ефективності своєї діяльності. На основі рейтингової оцінки можна здійснити інтегральну оцінку підприємств досліджуваних районів у балах, які виставляють за кожним із показників та за сумою балів, що визначає місце району в рейтингу.

При проведенні стратегічного аналізу сільськогосподарських підприємств необхідно здійснювати оцінку фінансового стану та ресурсного забезпечення. Для реальної оцінки стану розвитку підприємств використовують дані рейтингової оцінки, яка ґрунтується на оцінці фактичних показників діяльності та являє собою інтегральну оцінку, яка визначає позицію j -го суб'єкта по певних параметрах.

Рейтингову оцінку за показниками ресурсного забезпечення та ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств регіону було проведено так: по-перше, визначаються відносні індекси шляхом ділення індивідуального значення кожного показника району на найвищий показник по області; по-друге, встановлюється середній бал за показниками для кожного району, шляхом ділення суми індексів по кожному району на кількість показників; по-третє, визначається рейтинг кожного підприємства шляхом ранжирування середніх балів.

Існують різні системи рейтингової оцінки, які відрізняються за методикою розрахунків, показниками, джерелами отримання інформації, за кількістю охоплених суб'єктів дослідження. Але існують основні етапи комплексної рейтингової оцінки:

- а) збір та опрацювання інформації за досліджуваний період;
- б) визначення та обґрунтування показників за якими здійснюють ранжирування;
- в) розрахунок показників рейтингової оцінки;
- г) ранжирування досліджуваних суб'єктів.

Для рейтингової оцінки ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств Житомирської області розрахуємо інтегральні показники у розрізі районів. Інтегральні показники розподілені на три групи (табл. 1).

Результати розрахунку інтегральних індексів наведено на рисунку.

На першому етапі розрахуємо первинні індекси співвідношення зазначених показників по районах до середніх показників Житомирської області за формулою:

$$I_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_i}, \quad (1)$$

де I_{ij} – первинний індекс інтегрального показника j -го району, визначений за i -ою ознакою;

x_{ij} – абсолютне значення i -го показника j -го району;

x_i – середнє значення i -го показника по Житомирській області.

Абсолютні значення показників та розрахункові первинні індекси інтегрального показника оцінки ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств Житомирської області окремо за кожною

групою відображені у додатках. Аналіз даних таблиці свідчить про значну варіацію показників забезпечення ресурсами, ефективності використання ресурсів та ефективності сільськогосподарського виробництва. Тому виникає потреба у введенні інтегрального показника за формулою:

$$IP_j = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \left(\frac{x_{ij}}{x_i} \right)}, \quad (2)$$

де IP_j – інтегральний індекс оцінки ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств j -го району Житомирської області.

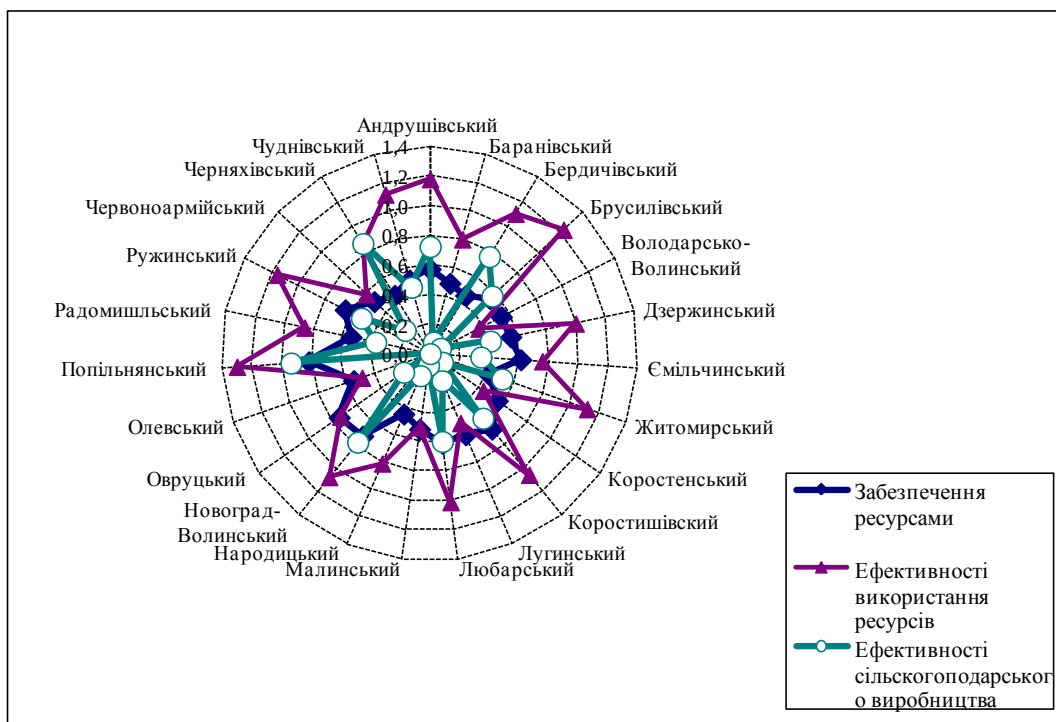
1. Групи інтегральних показників для оцінки ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Назва групи	Показник
I група – показники забезпечення ресурсами	1. Площа с-г. угідь, тис. га. 2. Землезабезпеченість 1 працівника, га сільгоспугідь. 3. Витрати на 1 га сільгоспугідь, грн. 4. Поголів'я тварин на 100 га сільгосп- угідь (умовні голови). 5. Тракторів на 100 га ріллі, шт. 6. Комбайнів на 100 га посіву зернових, шт.
II група – показники ефективності використання ресурсів	1. Виробництво валової продукції на 100 га сільгоспугідь, тис. грн. 2. Продуктивність праці, тис. грн. 3. Виробництво валової продукції на 1 грн витрат, грн. 4. Виробництво валової продукції тваринництва на 1 умовну голову, грн. 5. Виробництво зерна на 1 комбайн, ц.
III група – показники ефективності сільськогосподарського виробництва	1. Валовий дохід на 1 га сільгосп-угідь, грн. 2. Коефіцієнт дохідності. 3. Валовий дохід на 1 працюючого, тис. грн. 4. Середньорічна оплата праці, грн. 5. Валовий дохід, тис. грн.

Розрахунок інтегральних індексів оцінки ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств дає змогу порівнювати райони за забезпеченням ресурсів, ефективністю використання ресурсів та ефективністю сільськогосподарського виробництва.

Найближче до центру знаходяться райони з найнижчим рівнем забезпечення ресурсами, ефективністю використання ресурсів та ефективністю сільськогосподарського виробництва. Зокрема, до таких районів увійшли Баранівський, Володарсько-Волинський, Коростеньський, Малинський, Народицький, Олевський.

Аналіз регіональних відмінностей на основі розрахунку інтегральних показників дав змогу проранжувати райони та визначити рейтинг районів виділеними блоками показників.

Оцінка ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Рейтингова оцінка показує забезпеченість ресурсами, рівень та результат їх використання сільськогосподарськими підприємствами досліджуваного регіону. Дані свідчать, що найбільше забезпечені ресурсами Попільнянський, Овруцький, Новоград-Волинський, Коростишівський, Ружинський, Любарський, Ємільчинський райони. Сільськогосподарські підприємства інших районів Житомирської області не використовують раціонально свої можливості. Суб'єкти господарювання Житомирського, Народицького, Барановського районів, мають сприятливі умови для розвитку господарської діяльності, але не використовують свій потенціал.

Найвищий рівень ефективності використання ресурсів виявлено у Попільнянському, Брусилівському, Андрушівському, Ружинському, Житомирському, Чуднівському, Бердичівському, Новгород-Волинському, Коростишівському та Любарському районах. Тому, відповідно, сільськогосподарські підприємства у вищезазначених районах мають високий та середній рейтинг за інтегральним індексом ефективності виробництва.

Дані свідчать, що на показники ефективності сільськогосподарського виробництва не залежать від того, до якої ґрунтово-кліматичної зони належить район досліджуваної області. У кожній зоні є сільськогосподарські підприємства з різною ефективністю господарювання та, відповідно, з різним рівнем його розвитку.

Для оцінки розвитку сільськогосподарських підприємств кожного району досліджуваної області необхідно враховувати комплекс об'єктивних і суб'єктивних чинників, таких як родючість та екологічний стан земель, рівень продуктивних сил, рівень інтенсивності виробництва, організаційні умови ведення господарства.

Здійснення рейтингової оцінки забезпеченості й ефективності використання ресурсів та ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств є надзвичайно важливим для визначення стратегічних напрямів розвитку суб'єктів господарювання регіону. Оскільки важливим фактором, що визначає напрями розвитку, є забезпеченість підприємств ресурсами й ір пошук раціональних шляхів їх використання з метою підвищення ефективності діяльності та отримання максимально можливого прибутку.

Аналізуючи рейтингову оцінку сільськогосподарських підприємств Житомирської області щодо забезпеченості ресурсами, ефективності їх використання та результативності діяльності, сформуємо подальші стратегії розвитку для господарств кожного району (табл. 2).

2. Стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств для районів Житомирської області

Групи районів	Стратегії
Попільнянський Черняхівський Новоград-Волинський Бердичівський Андрушівський Любарський Брусилівський Коростишівський Ружинський Житомирський	Стратегії подальшого розвитку: - розширення ринку збуту; - підвищення якісних характеристик продукції; - застосування нових технологій та сучасної техніки.
Чуднівський, Держинський Радомишльський Ємільчинський Червоноармійський Овруцький Лугинський	Стратегія стабілізації (підтримки): - підвищення прибутковості; - розвиток існуючих напрямів; - модифікація продукції.
Народицький Коростенський Баранівський Малинський Володарсько-Волинський Олевський	Стратегія виживання: - скорочення витрат; - раціональне використання ресурсів; - скорочення; - реструктуризація; - переорієнтація.

Найбільш перспективними районами у Житомирській області за ефективністю введення сільськогосподарського виробництва є Попільнянський, Черняхівський, Новоград-Волинський, Бердичівський, Андрушівський, Любарський, Брусилівський, Коростишівський, Ружинський, Житомирський. У перспективі для них доцільно впроваджувати стратегію подальшого розвитку, яка передбачає розширення ринків збуту, підвищення якісних характеристик продукту, застосування прогресивних технологій та техніки господарювання.

Сільськогосподарським підприємствам Чуднівського, Дзержинського, Радомишльського, Ємільчинського, Червоноармійського, Овруцького та Лугинського району доцільно застосовувати стратегію стабілізації (підтримки), щоб зберегти та не втратити існуючу позицію. Зокрема, пропонуємо здійснювати пошук шляхів підвищення прибутковості та розвивати існуючі напрями виробництва продукції.

Для сільськогосподарських підприємств районів, що зайняли найнижчі позиції в рейтинговій оцінці, а саме: Народицькому, Коростенському, Баранівському, Малинському, Володарсько-Волинському, Олевському можна рекомендувати застосовувати стратегію виживання шляхом скорочення витрат, раціонального використання ресурсів, реструктуризації або переорієнтації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Необхідною умовою для визначення напрямку стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону та ефективності їх функціонування є розробка стратегій розвитку, таких як стратегії подальшого розвитку, стабілізації та виживання. Формування стратегій розвитку для сільськогосподарських підприємств базується на детальному аналізі результатів їх господарювання. Для визначення стратегій економічного розвитку та напрямів підвищення ефективності господарювання ми запропонували застосувати методику рейтингової оцінки за показниками забезпеченості й ефективності використання ресурсів та ефективності ведення господарської діяльності. Подальшим напрямом дослідження є розробка функціональних стратегій сільськогосподарських підприємств відповідно до запропонованих для них стратегій економічного розвитку.

Список літератури

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підруч. / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Андрійчук В. Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 259–265.
3. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Питер, 1999. – 416 с.
4. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
5. Березівський П. С. Економічна ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств: стан, проблеми, перспективи : моногр. / [П. С. Березівський, С. М. Онисько, О. Б. Садура, О. Й. Березівська]. – Львів, 2007. – 167 с.
6. Галушко В. П. Основи аграрної економіки / В. П. Галушко. – К. : Вища освіта, 2003. – 399 с.
7. Гудзинський О. Д. Управління результативністю діяльності підприємств (теоретико-методологічний аспект) : моногр. / О. Д. Гудзинський, Н. В. Гайдамак, С. М. Судомир. – К., 2011. – 175 с.
8. Єрмаков О. Ю. Організація сільськогосподарського виробництва / О. Ю. Єрмаков. – К. : НАУ, 2007. – 263 с.

Изложены подходы к методологии формирования стратегий сельскохозяйственных предприятий. На основе результатов рейтин-

гової оцінки господарюючих суб'єктів Житомирської області по ресурсному забезпеченню, ефективності використання ресурсів і результативності ведення виробничо-господарської діяльності були визначені стратегії подальшого розвитку сільсько-господарських підприємств досліджуваного регіону.

Методологія, стратегія розвитку, стратегічний аналіз, рейтингова оцінка, ресурсне забезпечення, використання ресурсів, ефективність виробничо-господарської діяльності.

The methodology of formation the strategy is conducted in the article. Base on rating estimation is conducted on the indexes of the resource capacity, resource efficiency and effectiveness of activity agricultural enterprises. On the basis of the conducted estimation there were the formulated strategies of subsequent development for agricultural enterprises of region.

Strategy of development, strategic analysis, estimation of rating, indexes of the resource capacity, resource efficiency, effectiveness of activity agricultural enterprises.

УДК 658.114

ФІНАНСОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

І. М. Зеліско, доктор економічних наук, професор

Розглянуто організаційно-правові аспекти функціонування аграрних формувань в Україні. Досліджено фінансові засади діяльності аграрних формувань. Проаналізовано особливості формування та використання фінансових ресурсів в аграрних формуваннях України.

Аграрне формування, фінансові ресурси, фінансове забезпечення, організаційно-правова форма аграрних формувань, аграрно-промислове виробництво, інтеграція, інтегроване аграрне формування, аграрний холдинг.

У процесі реформування аграрного сектору економіки України відбувається створення великих аграрних компаній, у тому числі інтегрованих аграрних формувань. Перетворення у вітчизняному аграрному бізнесі здійснюються під впливом посилення інтеграційних процесів та за участю інтегрованих об'єднань. Соціально-економічні трансформації в аграрній економіці України супроводжуються змінами інституціональних засад розвитку господарських формувань. Виникають

© І. М. Зеліско, 2014